

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Johan Skytte poliitikauuringute instituut

Ants Reiu

**Isiksusetüübi mõju valijate otsusekindlusele e-valimiste perioodil**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Mihkel Solvak, PhD.

Tartu 2016

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....

Ants Reiu

## SISUKORD

1. SISSEJUHATUS.....	4
1.1 Uurimisprobleem.....	4
1.2 Uurimistöö eesmärk.....	6
1.3 Uurimistöö tähtsus.....	6
2. TEOREETILINE TAUST.....	7
2.1 Isiksuseomadused ja poliitilised valikud.....	7
2.2 Kaasaegne valikuteooria.....	8
2.3 Suure viisiku teooria.....	9
2.4 Hüpoteesid.....	11
3. EMPIIRILINE ANALÜÜS.....	13
3.1 Andmestik ja meetod .....	13
3.2 Mõõdikud.....	13
3.3 Valimisviisi eelistus vastavalt isiksusejoontele.....	15
3.3.1 Ekstravertsus.....	16
3.3.2 Avatus kogemustele.....	17
3.3.3 Meelekindlus.....	17
3.3.4 Sotsiaalsus.....	18
3.3.5 Neurootilisus.....	19
3.4. Andmete regressioonanalüüs.....	20
3.4.1 Isiksuseomaduste mõju e-valijate otsusekindlusele.....	21
3.4.2 Isiksuseomaduste mõju tavavalijate otsusekindlusele.....	21
4. KOKKUVÕTE.....	23
5. SUMMARY.....	25
6. KIRJANDUS.....	27
7. LISAD.....	29

## **SISSEJUHATUS**

Eesti puhul on tegu demokraatliku riigiga ning ühe sellist tüüpi riigi tunnuseks on vabad valimised. Maailmas on laialdaselt kasutusel klassikaline valimisjaoskondade süsteem, kuid Eesti on suutnud arendada ja kaardile tuua üha rohkem populaarsust koguva elektroonilise hääletamise. Veebikeskkonnas oma hääle andmise kasuks rääkivad argumendid on mugavus, hea kättesaadavus ja kasutajasõbralikkus. E-valimistel osalemiseks on vaja ainult arvutit, internetiühendust, ID-kaarti ning ID-kaardi lugejat. Samuti on võimalik oma elektrooniline hääle anda digi-ID või mobiil-ID omamise korral.

Käesolev mugav valimisviis on saanud ka palju kriitikat seoses turvalisuse ja usaldusväärsusega. Priit Vinkel on oma CNN'le antud intervjuus kinnitanud, et ei ole olnud ühtegi juhust, kus oleks vahetult veebi vahendusel tehtud valikutega või valimisprotsessi lõpptulemustega manipuleeritud (Gross, 2011). Küll aga pole tekkinud suuremat diskussiooni või avalikku huvi e-valimistel valijate valiku tegemist mõjutavate psühholoogiliste iseärasuste kohta, mis samuti võivad viia kohati ebaausate valimistulemusteni, kuna teatud isiksused võivad olla kampaania ajal märkimisväärselt mõjutatavad.

Uurimistöös viin omavahel kokku valija eelistuste struktuuri ja lõpliku valiku. Analüüsin, kas isiksusetüübist lähtuvalt eespool nimetatud näitajad omavahel ühtivad või mitte, olukorras, kus teatud osa valijatest saavad valida mitu korda aktiivse valimisvõitluse perioodil. Lisaks toon välja ka valijate paiknemise isiksusejoone jaotustasemetel kahe valimisviisi lõikes.

### **1.1 Uurimisprobleem**

Kas teatud isiksusetüübiga valijatel on suurem tõenäosus e-valimiste perioodi jooksul oma esimene (või ka teine, jne.) valik hüljata ning antud häält enne valimisperioodi lõppu muuta? Tulenevalt tõsiasjast, et isiksused on erinevad, võib esineda olukord, kus e-valijad on oma otsustes stabiilsemad ja meelegindlamad kui tavavalijad – ja ka vastupidi. Uurimistöö tooks välja, kas olenevalt valimisviisist on erinevusi valiku eelistuse ja hilisema lõpliku valimisotsuse vahel. E-valijad teevad oma valiku veel ajal, kui käib aktiivne erakondade propaganda ning puudub võimalus teha oma valik neutraalses kampaaniavabas õhkkonnas. E-valimistel saab mitu korda hääletada,

mistõttu on võimalik oma hääle muutmise: kas selline teguviis on ikkagi teiste kandidaatide ja nende valijate suhtes, kes otsustavad valimispäeval valimisjaoskonnas valida, suhtes ebaõiglane, kuna vähem meelekindlaid inimesi on sellel perioodil kergem mõjutada. Lisaks on ka erakondadel keerulisem valijaid püüda, kuna osadel neist on võimalus oma häält muuta.

Vastavalt riigikogu vastu võetud määrusele on eelvalimistel e-hääletamiseks mõeldud perioodi pikkuseks määratud seitse päeva (Elektroonilise hääletamise korraldamise ja elektroonilise hääletamise tulemuste kindlaks tegemise kord, 2014), kuid eelhääle andmiseks mõeldud aeg on olnud pideva vaidluse all, mis on ka mõistetav, tuues taaskord välja tõsiasja, et mida kauem on valijad eksponeeritud valimiskampaaniale, seda tõenäolisem on nähtus, kus valija algne valik muutub eelhääletamise perioodi jooksul teise kandidaadi kasuks, kuna ollakse suurel määral eksponeeritud valimiskampaaniale. Tuues välja statistika (Vabariigi Valimiskomisjon, 2015), siis on selgelt näha, et alates 2011. aasta riigikogu valimistest moodustavad e-hääled kõikidest eelhääletusel antud häälest üle 50%. Kogu perioodi vältel, millal on e-valimisi kasutatud, on selle valimismeetodi kasutusaktiivsus suurenenud ning võib loogiliselt võttes ka eeldada, et tulevaste eelvalimiste puhul kasutab elektroonilist võimalust hääle andmisel üha rohkem valijaid.

Seega, kui käesolevas uurimistöös tuleb välja, et e-valimiste perioodil (seitse päeva) on teatud isiksusetüüpidel suurem kalduvus oma häält vastavalt valimisreklaamile muuta, siis on tegu märkimisväärse kitsaskohaga valimissüsteemis ning halvimal juhul kaotavad valimised oma objektiivsuse, kuna valimistulemused on saadud osade valijate impulsiivselt ja kaalutlemata tehtud otsuste põhjal.

Kui seada eelhääletamise pikkuseks oluliselt lühem periood või kui keelustada täielikult valimispropaganda, siis eeldatavasti on ka teatud grupp inimesi kampaaniale vähem reageerivad ning seeläbi oleks ka saadud valimistulemused objektiivsemad. Lahenduseks võiks olla ka see, kui ka e-valimiste ajal inimeste valitud kandidaat jääbki lõplikuks valikuks, nagu tavavalijatel valimispäeval tehtud valiku puhul. Praegu kehtiva korra puhul saab oma e-häält muuta e-hääletuse perioodi ajal lõpmatult, arvesse läheb viimasena antud hääle. Kui varasemalt on antud e-hääle ning kui minna valimispäeval valimisjaoskonda, siis läheb samuti arvesse viimane hääle.

## **1.2 Uurimistöö eesmärk**

Töö eesmärgiks on välja selgitada, kas teatud isiksusetüübiga inimeste seas on suurem erinevus eelistuste ja lõpliku valiku vahel, ehk vaadata, kas nende esimesest eelistusest saab ka vastav lõppvalik või on teatud isiksusetüüpidel suurem tõenäosus valimisperioodi jooksul oma häält muuta. Töös analüüsitakse varasema uuringu käigus kogutud andmeid.

## **1.3 Uurimistöö tähtsus**

Kui analüüsi tulemusena selgub, et võrreldes tavavalijatega pole e-valijate hulgas liigselt esindatud isiksusetüübid, keda on kergem valimisperioodi jooksul mõjutada oma häält muutma, siis pole ka sellekohane kriitika e-valimiste puhul põhjendatud. Juhul, kui on rohkelt esindatud e-valijad, kes valimisperioodi jooksul otsustavad oma häält muuta, siis oleks see oluliseks mõttekohaks ning vajadusel tuleks seda uut teadmist arvesse võttes ehk e-valimissüsteemi valitavate jaoks õiglasemaks kohandada.

## **2. TEOREETILINE TAUST**

### **2.1 Isiksuseomadused ja poliitilised valikud**

Caprara et al. (2006:10-11) poolt tehtud varasemas uurimistöös on välja toodud, et on olemas kindel seos isiksuseomaduste ja poliitiliste valikute vahel. Näiteks avatumad ja sõbralikumad inimesed kalduvad poliitiliselt vasakule poole, seevastu enesekindlamad ja dominantsemad inimesed valivad pigem parempoolset maailmavaadet esindava erakonna. Inimeste isikuomadused määravad ära ellusuhtumise ja ka pooldatava(d) ideoloogia(d), mille põhjal ka oma lõplik valimisotsus vähemalt valimisperioodi jooksul langetatakse.

Eelmises lõigus nimetatud teadustöös on välja toodud ka seda, et tähtis on eristada indiviidi väärtuseid ja isikuomadusi (eelnimetatud koos moodustavadki isiksusetüübi tervikuna ning nende erinevuste põhjal ongi võimalik mingi konkreetse isiksuse valikuid seletada). McCrae et al. (1990:25) seletuse järgi on isikuomadused: „Järjepidevad individuaalsed dimensioonid, mille puhul avalduvad ühtlaselt ja järjepidevalt mõtlemise-, tunnete- ja tegude mustrid.” Väärtuste puhul on tegu: „Ihaldatavate, abstraktsete ja trans-situatsiooniliste eesmärkide kognitiivsete representatsioonidega, mis on justkui inimese põhiliseks lähteallikaks otsuse tegemisel” (Caprara et al. 2006:3). Ehk lihtsamini öeldes on väärtuste puhul tegu inimese isikliku sisemise veendumusega, mis on tema jaoks õige või vale. Seega, isikuomadused määravad ära selle, mis indiviidile meeldib või ei meeldi, väärtuste alla kuuluvad põhimõtted mis on indiviidile olulised. On tähtis eristada omavahel väärtuseid ja isikuomadusi, kuid tähtis on ka mõista seda, et kuna isiksus koosneb kahest osisest, siis on need siiski omavahel ka väga tihedalt seotud ning mõjutavad üksteist, luues igale inimesele individuaalselt omased isiksusejooned (Roccas et al. 2002).

Kui eelmistes lõikudes on juttu olnud isiksusejoonte ja poliitiliste eelistuste kohta, siis Dietrich et al. (2012) poolt on tehtud väga omapärane ja ainulaadne laiapõhjaline teadustöö, milles uuriti Ameerika Ühendriikide kolme osariigi kongressi liikmete isiksuseprofiile järgmises alampeatükis kirjeldatud suure viisiku teooria järgi, ehk on uuritud millise isiksusedünaamikaga inimesed on valitud osariigi esinduskogusse ning välja on ka toodud see, et teatud isiksusejoonte abil oli võimalik määrata esinduskogu saadiku parteilise kuuluvuse. Kõrge avatus kogemustele ja sotsiaalsus viitab suure tõenäolisusega sellele, et saadiku puhul on tegu liberaaliga. Kõrge meelekindluse ja

madala neurootilisusega poliitikud on suure tõenäosusega koondunud konservatiivset maailmavaadet propageerivasse erakonda. Samuti leiti, ekstravertsuse taseme järgi pole võimalik ennustada, millist poliitilist ideoloogiat toetatakse (Dietrich et al. 2012).

Hääle vahetamise ja isiksuseomaduste vahelisi seoseid on käsitlenud Bakker et al. (2015) uurimistöös, kus on välja toodud, et kui inimesed pole rahul oma partei valikutega, siis valimistel on võimalik valida alternatiivse kandidaadi kasuks. Taanis ja Ühendkuningriikides viidi läbi paneeluuring, kus uuriti suures viisiku konstruktiivsete isiksusejoonte mõju valimistel hääle vahetamisele. Uurimistöö tulemustena toodi välja, et nii Taanis kui ka Ühendkuningriigi puhul kehtib asjaolu, et valijatel, kellel on kõrgem avatus kogemustele, võivad tõenäolisemalt anda oma hääle alternatiivsele kandidaadile, kuna need inimesed on riskialtimate ja vastuvõtlikumad uutele ideedele ning võimalustele, mida neile pakutakse. Ekstravertsuse puhul leiti Taanis, et selle isiksusejoone skoori tõusuga suureneb ka toetus teatud parteile, Ühendkuningriigis kattuvat tulemust ei saadud (Bakker et al. 2015).

Eelistuste ja valikute eristamine on oluline, kuna sama valiku võivad teha väga erineva eelistuse-ja isiksusestruktuuriga inimesed: seda saab eristada mõõdiku järgi ingl.k. *“propensity to vote”* ning võrrelda neid hilisema tegeliku valikuga. Seega, on võimalik kokku viia seosed, kas teatud isiksusetüüpe on võimalik mõjutada valimisperioodi jooksul, kui on võimalik oma e-häält veel muuta.

## **2.2 Kaasaegne valikuteooria**

Eijk et al. (2006:428-430) uurimistöös on käsitlenud kaasaegset valikuteooriat, mille kohaselt koosneb valik kolmest elemendist: a) otsustaja isikuomadustest; b) võimalikest valikutest ja nende omadustest; c) valikureeglist. Kõikide valikute puhul teeb isik oma valiku kahel tasandil: esimesel tasandil isik kaalub kõiki võimalikke alternatiive ja paneb need kasumlikkuse põhjal pingeritta; teisel tasandil rakendatakse nn. valikureegel, mille puhul valija püüab kasu maksimeerida, ehk valimiste puhul valija valib erakonna/saadiku, kes toob valija jaoks kaasa kõige suurema kasumlikkuse. Samuti on uurimistöö käigus välja tulnud, et valijad annavad kõrge skoori mitmele erakonnale, kusjuures teisele kohale jäänud partei märgitakse väga väikse skoori võrra madalamana, kui esimeseks valikuks märgitud erakond.



### 2.3 Suure viisiku teooria

Suure viisiku teooria kujutab endast viiefaktorilist isiksusemudelit, mille iga faktor väljendab teatud isiksuseomaduse intensiivsust (või siis vastupidiselt puudulikkust) ning vastavalt konkreetse(te) faktori(te) tasemele on võimalik ennustada konkreetse isiksustüübi tõenäosust teatud viisil käituda (Shrout et al. 1995). Isiksuseomadusi on võimalik selgitada mitmeti, kuid käesolevas töös peetakse isiksuseomaduse all silmas stabiilsete indiviidisestest vaimsete ja füüsiliste käitumise-, mõtlemise- ja tunnete süsteemi. Viie faktorilist isiksusejoonte mudelit on varasemalt kasutatud uurimistöös nii poliitilise psühholoogia kui ka paljudes teistes valdkondades: teadustööde arv, kus on suure viisiku mudelit kasutatud, ulatub kümnetesse tuhandetesse. Võttes arvesse kõnekat fakti, saab järeldada, et tegu on üsna laialt tunnustatud universaalse mudeliga.

Kindlasti tasuks ka välja tuua, et suure viisiku moodustavate isiksusejoonte tase muutub elu jooksul. Viie isiksusetunnuse muutumist elu jooksul on uuritud Soto et al. (2011) uurimistöös, kus välja on ka toodud erisused mees- ja naissoo vahel. Ekstravertsuse puhul on leitud, et antud isiksusejoon on lastel hinnatud kõrgema skooriga kui täiskasvanutel. Alates varajasest lapsepõlvest kuni teismeeani ekstravertsuse tase langeb poistel ja tüdrukutel kuni viieteistkümnenda eluaastani, kuid pärast antud vanuseni jõudmist käesolev isiksusejoon ei muutu. Samuti on välja toodud, et keskmiselt on naissugu ekstravertsem kui meessugu (Soto et al. 2011:340).

Avatuses kogemustele on meeste puhul näha seda, et alates varasest lapseeas kuni umbes 12-13. eluaastani on antud skoor väheneva tendentsiga, kuid varasest teismeeast alates avatus suureneb ning ka keskmiselt on meestel antud isiksusejoone skoor kõrgem kui naistel. Naiste puhul avatus langeb kuni 19. eluaastani ning seejärel hakkab avatuse skoor taas tõusma (Soto et al. 2011:341).

Kui vaadata meelekindluse muutumist elu jooksul, siis nii meestel kui naistel langeb see näitaja alates varasest lapsepõlvest 13-15. eluaastani, kuid siis toimub järsk, peaaegu kahekordne meelekindluse skoori suurenemine. Pärast äkilist skoori kasvu, suureneb meelekindlus elu lõpuni. Terve eluea jooksul on naistel meelekindluse skoor keskmiselt suurem kui meestel (Soto et al. 2011:337)

Ka sotsiaalsuse puhul on välja toodud, et antud isiksusejoone skoor langeb alates varasest lapseeas kuni 13. eluaastani, kuid pärast seda toimub järsk tõus, millele

järgneb antud isiksusejoone taseme seisak, pärast kolmekümnendat eluaastat on terve eluea jooksul sotsiaalsus tõusva tendentsiga. Ka selle isiksusejoone puhul saab välja tuua seda, et keskmiselt on naistel sotsiaalsus kõrgem kui meestel (Soto et al. 2011:338).

Kui eelmise nelja isiksusejoone puhul on mõlema soo puhul muutused terve eluea jooksul samalaadse muutuste dünaamikaga, olles eristatud vaid keskmise suuruse poolt, siis neurootilisuse puhul on leitud, et teismeliste tüdrukute seas on käesolev isiksusejoon esindatud kõrgema skooriga ning see kasvab varasest lapsepõlvest kuni teismeeani, pärast mida hakkab neurootilisus vähenema, kuid siiski on see igas vanusegrupis kõrgem, kui meeste vastav skoor. Poistel alaneb selle isiksusejoone avaldumine juba alates varasest lapsepõlvest kuni kahekümnenda eluaastani, hiljem, ülejäänud elu jooksul märkimisväärsed muutused ei esine. Noorte tütarlaste kõrge neurootilisus on ka välja toodud põhjusena, miks neiude seas esineb palju rohkem ärevus- ja meeleoluhäireid kui poistel. Neurootilisus näitab üldiselt elu jooksul alanevat trendi: indiviidi vananemisel neurootilisuse tase langeb ning peamise põhjusena on välja toodud see, et inimesed õpivad oma (negatiivseid) emotsioone elu jooksul paremini kontrollima (Soto et al. 2011:339).

Lisaks vanusele oleks oluline välja tuua ka leid, et suurde viisikusse kuuluvate isiksusejoonte dünaamika ja üksteise suhtes olevad vahekorrad ei ole kuigi suures muutuses ka geograafilise jaotuse järgi. Schmitt et al. (2007) töös on uuritud antud viie isiksusejoone erinevusi kokku 56 erinevas geograafilises punktis asuvate rahvuste hulgas (uuringusse oli kaasatud ka Eesti andmestik). Uurimistöö käigus saadi tulemusteks, et maailmas on suurde viisikusse kuuluvad isiksusejooned üsna sarnased (kõikumisi esineb vaid ühe taseme piires), kuid siiski loomulikult esineb piirkondade vahel väikseid süstemaatilisi erinevusi: näiteks kõige madalam on ekstravertsuse tase ida-Aasias skooriga 3.10, seevastu USA-s on vastav skoor näiteks 3.40. Sotsiaalsuse puhul on kõrgeima tasemega piirkonnaks Aafrika, kus antud isiksusetunnus väljendub suurusega 3.90, kõige madalamalt on antud isiksusejoon väljendunud ida-Aasias skooriga 3.40. Ka meelekindluse puhul on kõige kõrgem skoor Aafrikal (3.75), madalaim tulemus on sellel korral samuti ida-Aasial (3.05). Ka avatuses kogemustele on näha sarnast isiksusejoonte dünaamikat geograafilises lõikes: kõige kõrgem on antud skoor lõuna-Ameerika piirkonnas (3.85), kuid taaskord on kõnealune skoor kõige madalam ida-Aasias (3.35). Küll aga neurootilisuse poolest saab välja tuua seda, et

kõrgeima skooriga on ennast hinnanud sellel korral ida-Aasia riikides elavad inimesed (3.3), kõige vähemneurootilisemaks peavad ennast Aafriklastes keskmise skooriga 2.75 (Schmitt et al. 2007).

Olekski oluline välja tuua ka mõned muud seosed nii poliitiliste kui ka mittepoliitiliste uuringute kohta, tõestamaks, et tõesti saadud empiiriliste andmetega on võimalik luua seoseid erinevate inimkäitumise aspektidega. Näiteks Brandstätter et al. (2014) töös on uuritud seoseid suure viisiku isiksusejoonte ja poliitilise protesti kalduvuse vahel ning välja toodud, et on olemas kindel empiiriline tõendusmaterjal, et isiksusejoonte erisusel on roll selgitamaks protestihääle andmise kalduvust. Tulemustena tuli antud paneeluuringus välja see, et neurootilisuse ja sotsiaalsuse kasvamisel väheneb tõenäosus valimistel protestihäält kasutada. Küll aga kui meelekindluse, ekstraversuse ja kogemustele avatuse skoorid tõusevad, siis on ka suurem võimalus, et valimistel protestihääl antakse. Samuti ei ole leitud tõestust, et vanus, hariduslik taust ja sugu oleks määravad faktorid protestihääle kasuks otsustamisel.

Kui tuua välja ka üks uurimistöö, mis ei ole seotud politoloogiaga, siis varem on näiteks uuritud suurde viisikusse kuuluvate isiksusejoonte seoseid sooritusvõimega töökohas. Rothmann et al. (2003) uuringus osales 159 farmakoloogia erialal töötavat isikut ning tulemustena toodi välja seda, et neurootilisuse tõusu korral langeb ka töösooritus, mis on ka loogiline, sest kõrge neurootilisusega inimesed ongi kergesti ärrituvad ning ei suuda oma emotsioone nii efektiivselt kontrollida kui madala neurootilisuse tasemega inimesed. Enim aitab töösooritusele kaasa, kui on kõrge avatus kogemustele (näiteks ollakse avatumad ülemuste soovide täitmisele). Vähesel määral avaldavad (positiivset) mõju töösooritusele ekstraversuse (kogevad/omistavad suurema tõenäosusega rohkem positiivsust), sotsiaalsuse (loob positiivsema töökeskkonna) ja meelekindluse (viiakse oma töö edukalt lõpuni) kõrgem näit (Rothmann et al. 2003).

## **2.4 Hüpoteesid**

Hüpoteeside aluseks on võetud eelmises alampeatükis 2.1 välja toodud Bakker et al. (2015) uurimistöö, kus toodi välja, et tõenäolisteks ennustajateks poliitilise valiku muutmise juures on avatus kogemusele ning ekstraversus. Kuna käesolevas bakalaureusetöös käsitletakse/hinnatakse samuti isiksusejooni eelmises alampeatükis tutvustatud suure viisiku teooria alusel, siis on ka uurimistöö eeldatavad tulemused seda silmas pidades formuleeritud. H1: Käesoleva töö tulemusena eeldatakse, et inimesed

kes on suurema avatuse tasemega, annaksid nad mõjutatavatena suurema tõenäosusega hääle teisele kandidaadile. H2: Mida kõrgem on valija ekstravertsuse skoor, seda tõenäolisem on, et esmane valikueelistus ja lõplik valik kattuvad. H3: kui võtta arvesse lisaks ka meelekindluse olemust, siis eeldatavasti ka selle näitaja skoori suurenedes on inimesed oma valikutes kindlamad. Sotsiaalsusel ja neurootilisusel ei tohiks olla mõju valijate otsusekindlusele e-valimiste perioodil.

### 3. EMPIIRILINE ANALÜÜS

#### 3.1 Andmestik ja meetod

Uurimistöös kasutatud andmed on saadud Tartu Ülikooli poolt 2014. aastal läbi viidud paneeluuringust, mis viidi läbi sama aasta Euroopa Parlamendi valimiste raames, kuid see sisaldas ka küsimusi vastajate isiksusejoonte kohta, mida pikemalt käsitletakse töö mõõdikute osas. Uuring viisi läbi kahes laines: enne ja pärast valimisi. Uuringus osales kokku 1361 inimest, kellest osade uuringus antud vastusest (uuringus osalenutele jäeti küsimustele vastamisel variantideks ka valiku puudumine ja keeldumine) tingitult võisid ka valimiseelistuse kindlaks tegemisel arvud varieeruda. Uuringus osalenud inividid olid vanusevahemikus 18-89 eluaastat, keskmise vanusega 48 eluaastat. Kõikidest uuringus osalejatest 643 (47,2%) olid mehed ning 718 (52,8%) olid naissoo esindajad.

Töös kasutatavateks sõltumatuteks muutujateks on järgmises alapeatükis käsitletud suurde viisikusse kuuluvad isiksusejooned. Samuti võetakse arvesse ka valijate vanust. Sõltuvaks tunnuseks on antud töö juures esmase eelistuse ja lõpliku valiku vaheline erinevus. Lisaks on töösse lisatud ka tabel, milles tuuakse välja valijate esmane- ja lõplik valik. Uurimistöös tuuakse välja ka kõikide isiksuseomaduste intensiivsuse tasemed gruppidega vastavalt skooridele tava- ja e-valijate hulgas.

#### 3.2 Mõõdikud

Tartu Ülikoolis läbi viidud e-valimiste kohases paneeluuringus on saadud Gosling et al. (2003) poolt on välja töötatud TIPI (*Ten Item Personality Measure*) kümne mõõdikuga testi abil, mis põhineb omakorda isiksusetüübi suure viisiku teoorial. Selle mudeli kohaselt hinnatakse viite erinevat isiksusejoont, mida kirjeldab professor Jüri Allik (Allik, 2003:43-44) järgnevalt:

Ekstraversus – kalduvus kogeda positiivseid emotsioone. Seltskonna eelistamine, aktiivsus, jutukus. Ekstraverdid saavad energiat teistega suhtlemisest ja seltskonnast. Vastandina introverdid, kes vajavad enese energiavarude taastamiseks üksindust, kuid üksi ja omaette olemine ei muuda neid õnnetuks. Leitakse, et introvertide puhul on suurema tõenäosusega tegu kaalutleva ja keskkonda analüüsiva vaikse indiidina, keda tihti võidakse alusetult pidada ülbeks või üleolevaks.

Avatus kogemustele – kalduvus, mis paneb inimese huvi tundma teda ümbritseva maailma ja oma siseelu vastu. Avatud inimesed võtavad vastu uusi ideid ja on ebakonventsionaalsemad. Võib tuua välja ka seose, et isikud, kes on kõrgelt avatud uutele kogemusele, on üsna tõenäoliselt tolerantse, liberaalse maailmavaatega. Vastandiks konservatiivid, kes eelistavad vanu ja järeleproovitud lahendusi uuele ja tundmatule.

Meelekindlus – kalduvus kontrollida oma soove ja impulsse. Kõrge meelekindlusega inimesed planeerivad oma tegevusi ning pürgivad ka läbi raskuste püstitatud eesmärgini. Vastandina vähem meelekindlad inimesed, kellel puudub tahtekindlus ning lastakse asjadel vabalt kulgeda.

Sotsiaalsus – kalduvus usaldada teisi inimesi, olla leplik. Sotsiaalsemad inimesed aitavad teisi inimesi hea meelega, arvates, et neile vastatakse samaga. Mittesotsiaalsemad inimesed on teiste kavatsuste osas skeptilised ning on suhetes pigem antagonistlikud, mistõttu on nad ka vähem populaarsed, kui inimesed, kes on teistega sõbralikumad ja leplikumad.

Neurootilisus – kalduvus negatiivsetele emotsioonidele (nt. viha, kurbus, hirm). Üldiselt on kõrge neurootilisusega inimesed ülitundlikud stressoritele ning seeläbi kogevad ka suurema tõenäosusega stressi. Samuti on tõenäolisem nähtus, kus ülehinnatakse negatiivseid situatsioone ja -kogemusi olulisemalt pessimistlikumalt, kui tegelikkuses peaks. Väljendub intensiivsemalt kerges ärritavuses, ebakindluses, tujukuses.

Varasemalt mainitud TIPI küsimustikus palutakse vastajal anda vastus skaalal 1-7 selle järgi, kui võrd vastaja esitatud väitega nõustub. Esimesed viis küsimust küsitakse otse eelnimetatud isiksusejoonte kohta, küsimused 6-10 küsitakse vastupidiselt ning hiljem hinnatakse ka need vastupidise skooriga, seejärel liidetakse mõlemad skoorid kokku, jagatakse kahega ja saadakse lõplik tulemus, mille järgi vastaja isiksusetüüp määratakse. Kasutatud küsimustik näeb stiililt välja järgnev:

*Ma näen end:*

1. \_\_\_\_\_ *Ekstravertse, entusiastlikuna.*
2. \_\_\_\_\_ *Kriitilise, riiakana.*
3. \_\_\_\_\_ *Usaldusväärse, distsiplineerituna.*
4. \_\_\_\_\_ *Äreva, kergesti ärrituvana.*
5. \_\_\_\_\_ *Avatud uutele kogemustele, keerukana.*
6. \_\_\_\_\_ *Reserveeritud, vaiksena.*
7. \_\_\_\_\_ *Sümpaatse, soojana.*
8. \_\_\_\_\_ *Lohakana, hooletuna.*
9. \_\_\_\_\_ *Rahulikuna, emotsionaalselt stabiilsena.*
10. \_\_\_\_\_ *Tavalisena, mitteloomingulisena.*

### **3.3 Valimisviisi eelistus vastavalt isiksusejoontele**

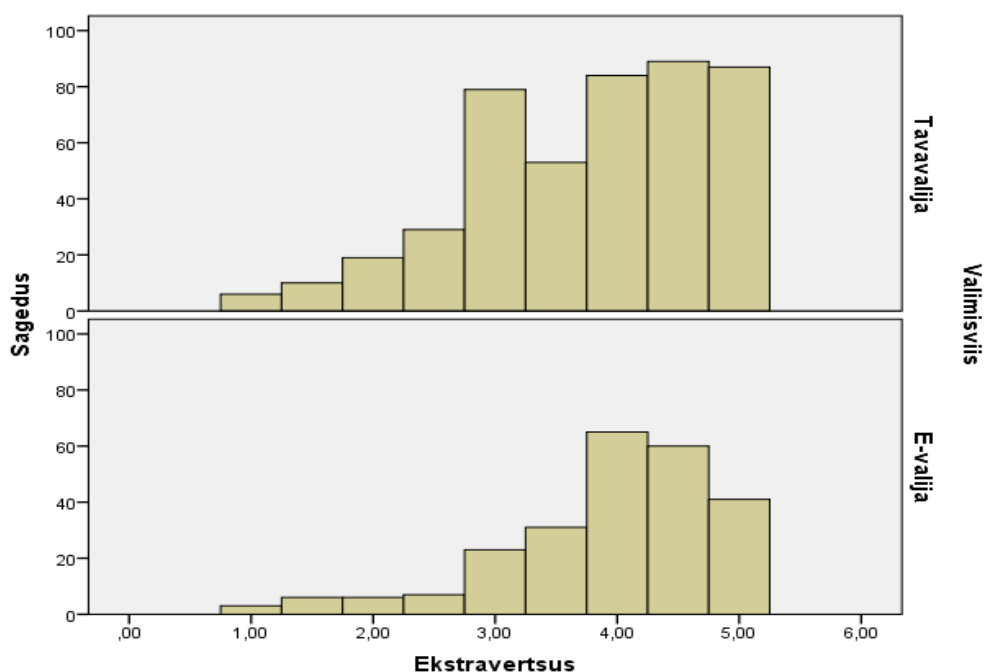
Käesolevas peatükis antakse andmeanalüüsi käigus saadud tulemustest ülevaade, kuidas on suurde viisikusse kuuluvate isiksuseomaduste (mõõdikute) tasemed jaotunud tava- ja e-valijate vahel. Allpool olevas tabelis (Tabel 1) on näha mõlema valijatüübi puhul isiksusejoonte skooride keskmised (skaalal 1-5). Ekstravertsuse puhul on tavavalijatel selle keskmiseks tasemeks 3.7840, e-valijatel on selleks 3.9421, ehk saab öelda, et keskmiselt on e-valijad ekstravertsemad kui tavavalijad. Sama saab öelda ka erinevate valijatüüpide sotsiaalsuse kohta, kuna taaskord on keskmiselt antud skoor elektroonilise hääle andnute korral suurem (3.9689), tavavalijatel on eelnimetatud mõõdiku suuruseks 3.9341. Vastupidine on skooride paigutus meelekindluse puhul, kus kõrgema skooriga on ennast hinnanud tavavalijad (4.4858), e-valijatel on keskmiseks tasemeks 4.4793. Keskmiste skooride analüüsist tuleb välja, et e-valijad on neurootilisemad (3.9711) kui tavavalijad (3.8818). Ka avatuse skooridest saab järeldada, et e- valijad skooriga 3.6929 on avatuma iseloomuga kui seda on tavavalijad, kelle skoor on 3.5910. Seega saab öelda, et keskmiselt on e-valijad vähesel määral ekstravertsemad, sotsiaalsemad, neurootilisemad ja avatumad kui tavavalijad. Kuigi esineb välja toodud väikseid erinevusi e-valijate ja tavavalijate isiksuseprofiilis, siis need erinevused pole kuigi märkimisväärsed ning võib öelda, et keskmised isiksusejoonte avaldumise skoorid on mõlemal valijatüübil ülimalt sarnased.

Valimisviis		Ekstrav.	Sotsiaalsus	Meelekindlus	Neurootil.	Avatus k.-le
Tava-valija	Keskm.	3.7840	3.9341	4.4858	3.8818	3.5910
	Std. hälve	.98111	.83233	.69484	.98911	1.00271
E-valija	Keskm.	3.9421	3.9689	4.4793	3.9711	3.6929
	Std. hälve	.88835	.73177	.58058	.89326	.82734
Kokku	Keskm.	3.8388	3.9461	4.4835	3.9127	3.6263
	Std. hälve	.95232	.79859	.65722	.95731	.94640

Tabel 1.

### 3.3.1 Ekstravertsus

Allpool välja toodud jooniselt (Joonis 1) on näha, et tavavalijate hulgas on peaaegu kõik üle keskmise (3.00 k.a.) olevad ekstravertsuse tasemed jaotunud üsna ühtlaselt kõikide tasemete vahel (välja arvatud 3.50) ning alla keskmise jäävate väärtuste korral on samuti näha, et valimisosalus ekstravertsuse taseme tõusmisel suureneb. E-valijate kohta saab välja tuua seda, et ekstravertsuse tasemed on jaotunud ebaühtlasemalt, kui tavavalijate puhul. E-valijate puhul ekstravertsuse tase kasvab kuni neljanda tasemini, kuid sellest kõrgemate ekstravertsuse tasemete juures valijate arv väheneb, kuid siiski ka e-valimiste puhul on tõenäoline, et valija on pigem kõrgemapoolse ekstravertsuse tasemega.

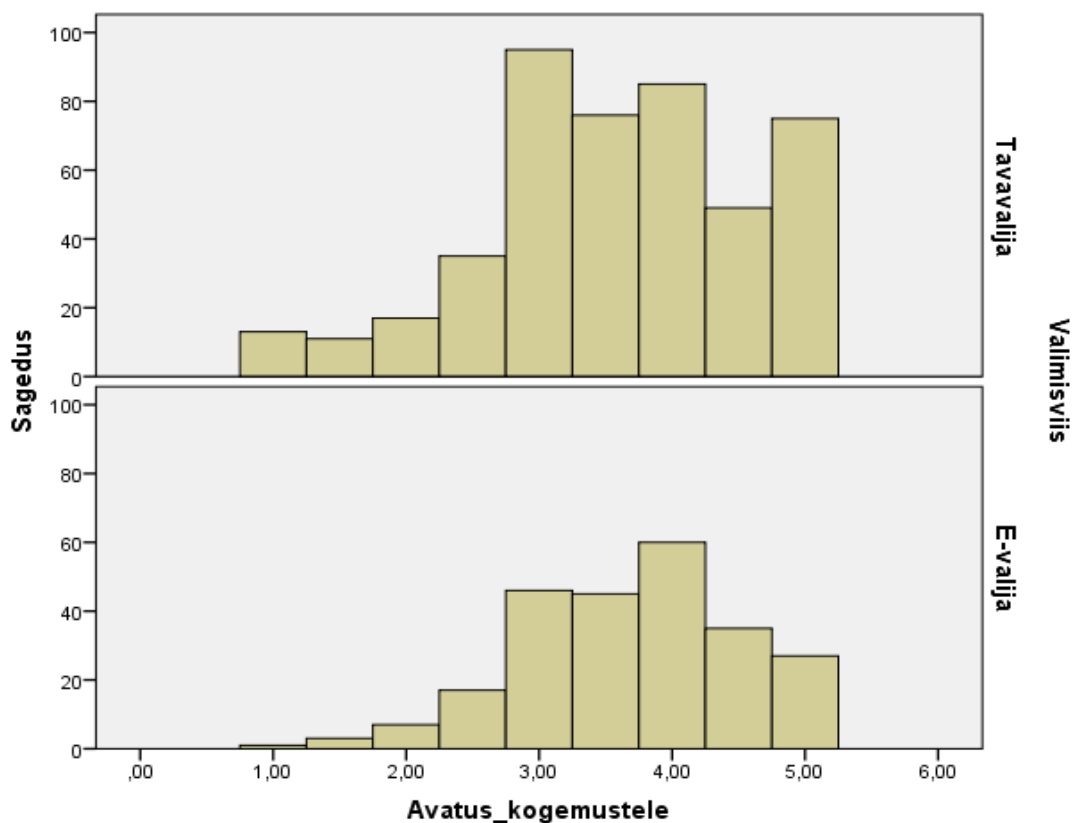


Joonis 1.



### 3.3.2 Avatus kogemustele

Joonisel 2 on toodud välja tavavalijate ja e-valijate skoorid avatuses kogemustele, kust on näha, et mõlema valimisviisi puhul on valijad kaalukalt üle keskmise avatuse tasemega. E-valijate puhul esineb madalat avatust märksa vähemal määral, kui tavavalijate puhul, mistõttu ehk inimesed, kes on avatumad uutele asjadele, ongi otsustanud tavahääletuse asemel anda oma hääle hoopis elektroonilisel teel. Kui võrrelda valijaid nende avatuse tasemete järgi (1.00-5.00), siis kõige rohkem inimesi kuulub keskmise avatuse gruppi (3.00). E-valijate hulgas on avatuse poolest kõige suuremaks grupiks 4.00.

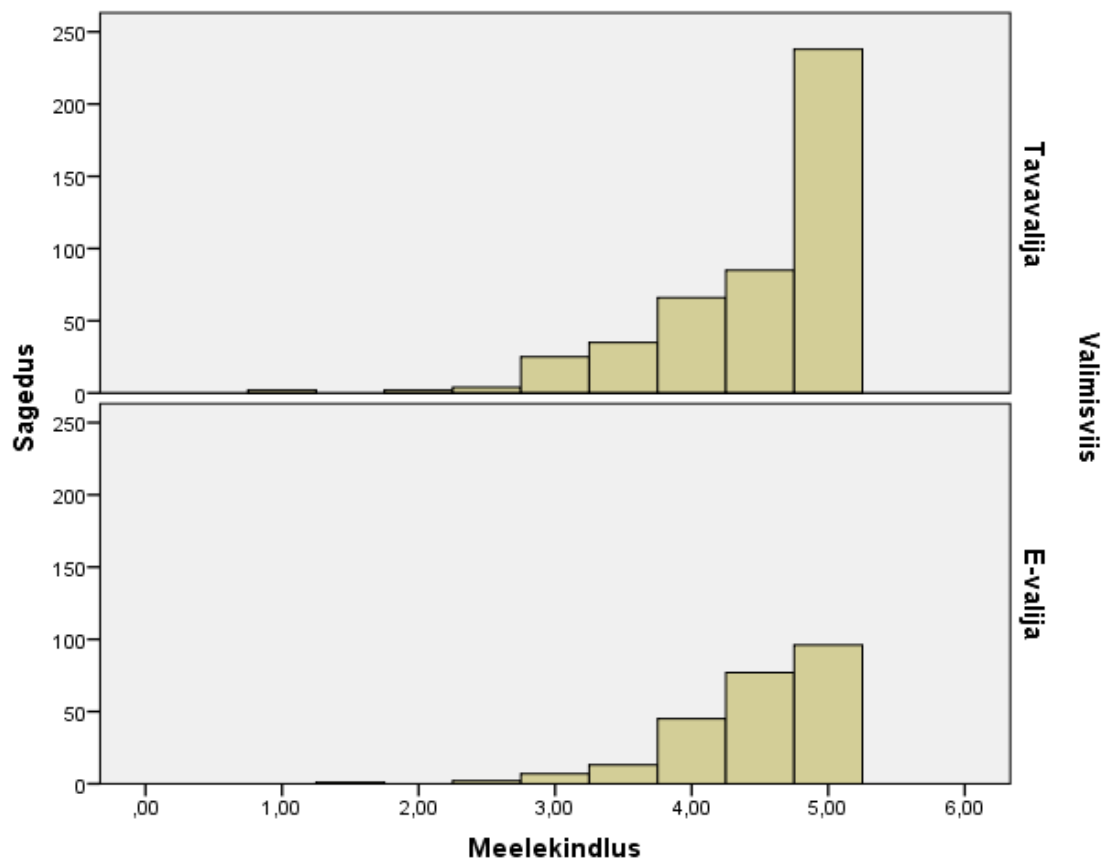


Joonis 2.

### 3.3.3 Meelekindlus

Meelekindlust võib suures viisikus olevate isiksusejoonte puhul pidada üheks olulisemaks mõõdikuks, uurimaks kas inimesed asendavad oma algse eelistuse uuega. Järgneval leheküljel olev joonis (Joonis 3.) näitab selgelt, et märkimisväärselt vähesed inimesed hindavad ennast alla keskmise oleva meelekindlusega. On näha, et tavavalijate hulgas kasvab valijate arv võrdeliselt meelekindluse suurusega. Klassikalise

valimismeetodi valinute hulgas on kõrgeim meelekindluse tase ülimalt dominante ning võrreldes seda eelmise taseme (4.50) valinute arvuga, siis on see hulk peaaegu kolmekordne. Ka e-valijate hulgas on kõrgeima taseme valinud inimeste grupp kõige suurem, kuid valijate arv kõikides gruppides kasvab palju ühtlasemalt, kui tavavalijate puhul ning erinevus pole niivõrd märkimisväärne. Seega võib öelda, et tavavalijate hulgas on oluliselt rohkem ennast kõrgelt meelekindlaks pidavaid inimesi, kui on seda e-valijate hulgas. Seda teadmist arvesse võib automaatselt arvata, et tavavalijate hulgas on ka rohkem inimesi, kes on poliitilistel hääletustel osalemisel oma otsustes kindlamad.

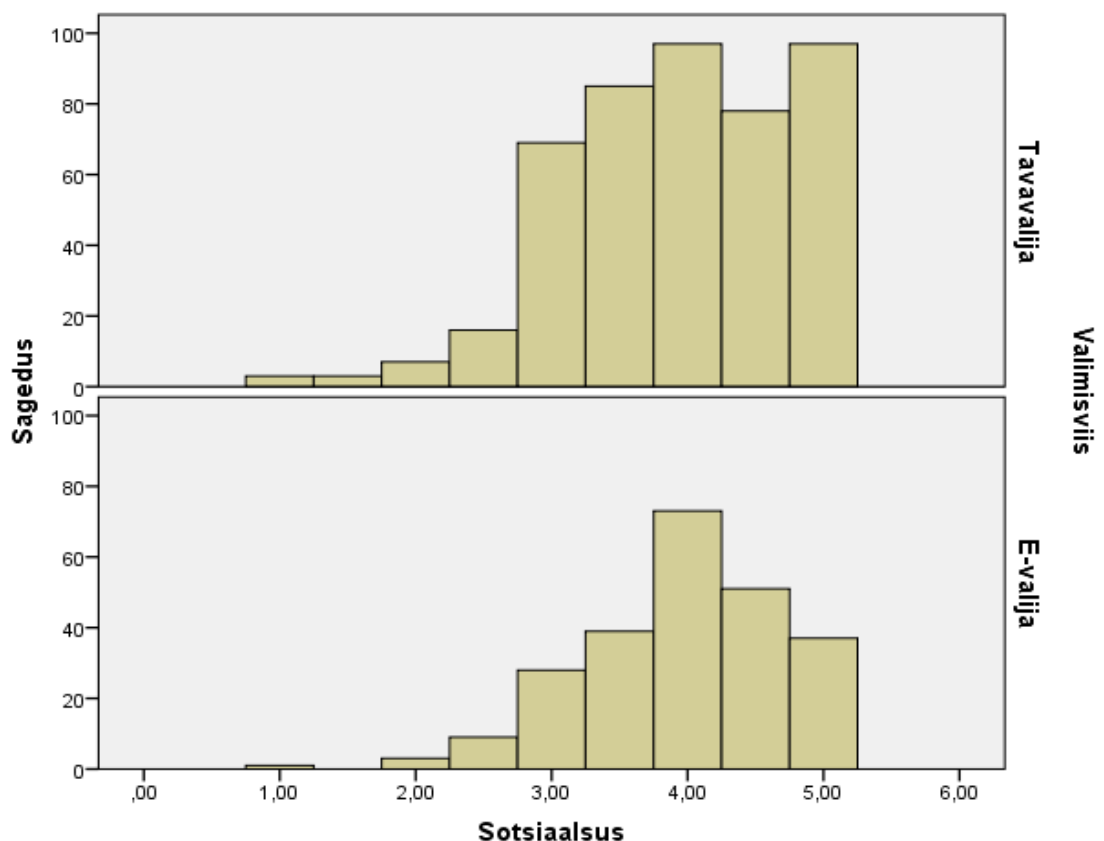


Joonis 3.

### 3.3.4 Sotsiaalsus

Järgmisel leheküljel olev joonis, mis väljendab sotsiaalsuse tasemeid erinevate valimisviiside hulgas (Joonis 4) on üsna sarnane ekstravertsuse tasemeid kirjeldavale joonisele (Joonis 1). Sotsiaalsust käsitleval joonisel on näha, et tavavalijate hulgas on ülimalt vähe inimesi, kes on hinnanud oma sotsiaalsuse taset alla keskmise (3.00). Samuti on näha, et sotsiaalsuse tunnuse kasvamisel suureneb ka valimisosalus. Kõik üle

keskmise olevad sotsiaalsuse tasemed on jaotunud kõikumistega kõikide tasemete vahel üsna sarnases mahus. Valimispäeval valinute hulgas on kõige rohkem inimesi sotsiaalsuse tasemel 4.00 ja 5.00. E-valijate sotsiaalsuse taseme jaotuse kohta saab välja tuua seda, et võrreldes tavavalijatega on nende gruppide vaheline erinevuse tase on palju ebaühtlasem. Interneti vahendusel oma hääle andnute arv suureneb kuni sotsiaalsuse tasemeni 4.00, järgnevate tasemete juures on hääle andnute hulk juba vähenemas tendentsis.

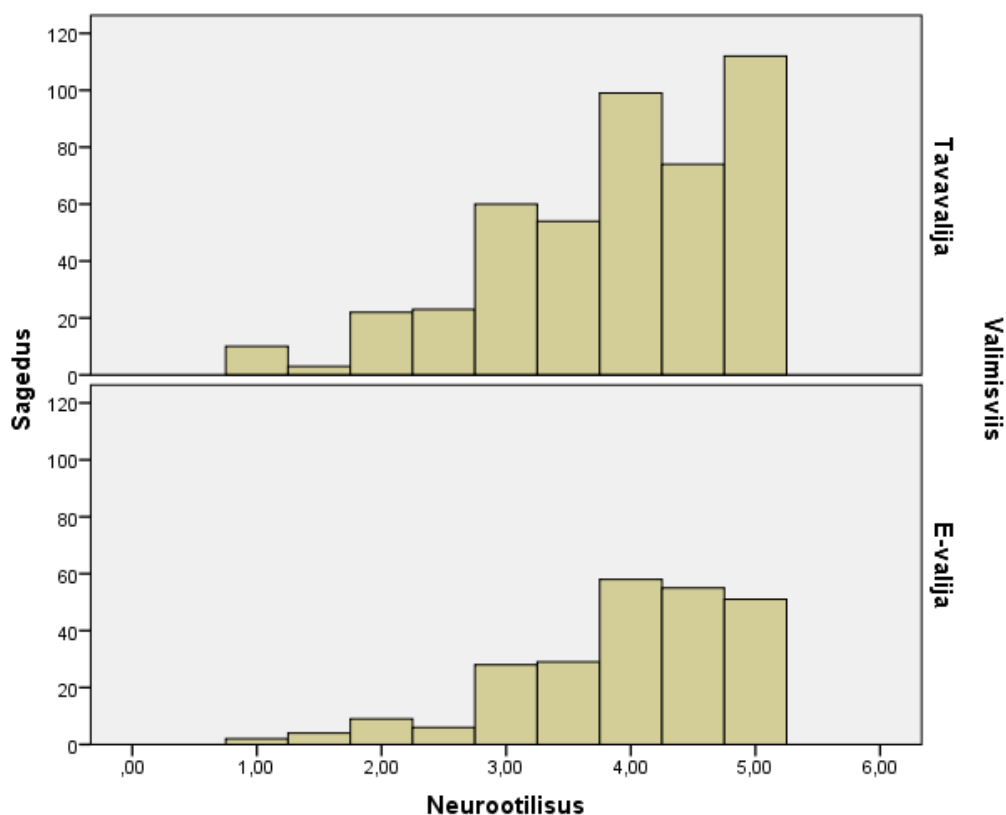


Joonis 4.

### 3.3.5. Neurootilisus

Neurootilisuse esinemist tava ja e-valijate hulgas väljendab järgmisel leheküljel paiknev joonis (Joonis 5.). Histogrammi vaadates võib välja tuua, et neurootilisuse aspektist on mõlemad kahe valimismeetodi kasutajad üsna sarnase profiiliga, kui võtta aluseks skoorid 1.00-3.50. Viimase kolme väärtuse korral on valijatüüpide profiilides erinevus olemas. Tavavalijate kohta saab välja tuua, et nende hulgas on neurootiliste isikute populatsioon kasvava tendentsiga ning enim ongi neid esindatud kõige kõrgema neurootilisusega grupis (5.00). E-valijate puhul kasvab indiviidide arv hüppeliselt pärast skoori 3.50 ning sellele järgnev grupp (4.00) ongi inimeste hulga poolest esindatuim

grupp selle isiksusejoone intensiivsuse poolest, järgnevate tasemete puhul indiviidide arv gruppides väheneb.



Joonis 5.

### 3.4 Andmete regressioonanalüüs

Käesolevas peatükis tuuakse välja regressioonanalüüsi tulemused, kas ja kuidas mõjutavad mõõdikud (ekstravertsus, sotsiaalsus, meelekindlus, neurootilisus, avatus kogemustele) nähtust, kus valija esmane valik ja lõplik valik ei lange kokku. Lisaks on juurde toodud ka samasugune analüüs tavavalijate kohta. Ehk teisisõnu tuuakse välja milline on isiksusejoonte mõju sellele, kas valijate eeldatav valik ning lõplik valik langevad kokku või on valimisperioodi jooksul oma eelistust mingil põhjusel muudetud.

Kokku on pandud ka koondtabel (Lisa 1), kus tuuakse valikuliselt välja paneeluuringu kahes laines saadud andmete kohta, kas inimeste esmane valik ja lõpuks häälena kirja läinud kandidaat kattuvad või mitte. Kui esmane ja lõplik hääl ei ühti, siis on ka näha, millise konkreetse alternatiivse partei poolt on hääletatud. Tervesse valimisse oli kaasatud 372 inimest, mille hulgast muutis oma lõplikku valikut 52 isikut, mis tähendab seda, et 14% inimest on oma varasema valiku hüljanud ning otsustanud teise kandidaadi

kasuks. Tuleb välja, et valimisperioodil hääle muutjate osakaal on üpris märkimisväärne ning võib oluliselt mõjutada valimistulemusi.

### 3.4.1 Isiksuseomaduste mõju e-valijate otsusekindlusele

121 inimese antud vastustega viidi läbi regressioonanalüüs, mille tulemusena saadud koefitsientidest on võetud eksponendid ning sisestatud all paiknevasse tabelisse (Tabel 2). Nagelkerke pseudo- $R^2$  (0.061) näitab, et sõltumatute muutujate varieeruvus seletab ära ainult 6.1% sõltuva muutuja varieeruvusest, ehk läbi viidud analüüsi tulemusena ei saaks öelda, et suurde viisikusse kuuluvate isiksusejoonte erinevus (ekstravertsus, sotsiaalsus, avatus kogemustele, meelekindlus ja neurootilisus) oleks piisavalt oluliseks teguriks e-valijate otsusekindlusele valimisperioodil.

Tabel 2. E-valijate isiksuseomaduste mõju otsusekindlusele valimisperioodil

	<i>exp(b)</i>
Ekstravertsus	1.238
Sotsiaalsus	0.974
Avatus kogemustele	0.599
Meelekindlus	1.121
Neurootilisus	0.671
Vanus	1.014***
Nagelkerke pseudo- $R^2$	0.061
N	121

\* $p < 0.05$ , \*\*  $p < 0.01$ , \*\*\* $p < 0.001$

### 3.4.2 Isiksuseomaduste mõju tavavalijate otsusekindlusele

Isiksusekohastele küsimustele vastanud 241 tavavalija andmetega viidi läbi regressioonanalüüs, mille tulemusi on näha järgmisel leheküljel paiknevas tabelis (Tabel 3). Nagelkerke pseudo- $R^2$  väärtuseks on 0.068, ehk sõltumatute muutujate varieeruvus selgitab ära 6.8% sõltuva muutuja varieeruvuse, ehk seos tavavalija isiksuseomaduste ja otsusekindluse vahel on üpris nõrk. Seega ei saa ka kinnitada, et suure viisiku moodustavad isiksusejooned omaksid suurt mõju nähtusele, kus tavavalijad muudavad oma eelistust eelvalimiste perioodil.

Tabel 3. Tavavaliijate isiksuseomaduste mõju otsusekindlusele valimisperioodil

	<i>exp(b)</i>
Ekstravertsus	1.204
Sotsiaalsus	1.183
Avatus kogemustele	0.988
Meelekindlus	1.043
Neurootlisus	0.981
Vanus	0.970***
Nagelkerke pseudo-R <sup>2</sup>	0.068
N	241

\*p<0.05, \*\* p<0.01, \*\*\*p<0.001

#### 4. KOKKUVÕTE

Üha enam populariseeruvad Eestis e-valimised, kuna oleme suutnud välja töötada tõrgeteta mugava ja kiire elektroonilise valimissüsteemi, mille abil on võimalik hääle anda füüsiliselt valimisjaoskonda kohale minemata. Palju on diskuteeritud teemadel e-valimiste turvalisusest, kuid siiani on kõik valimised toimunud tagasilöökideta. Samuti on korduvalt olnud arutelu poliitilisel maastikul eelvalimiste (ja ka e-valimiste) olemuse ja selle perioodi pikkuse kohta, kuid siiani pole tekkinud laiemat avalikku arutelu nähtuse kohta, kus e-valimiste perioodil on poliitikutel võimalik veel end valijale eksponeerida ning seeläbi valija lõplikku valikut mõjutada. Tulenevalt e-valimiste olemusest on võimalik veel oma hääle muuta, ehk valija saab esmase valikueelistuse (või juba antud hääle) vahetada uue vastu. Käesolevas uurimistöös otsiti vastust küsimusele, kas teatud isiksuseprofiiliga valijatel on suurem tõenäosus e-valimiste perioodi jooksul oma esimesena antud valikust loobuda ning antud hääle veel enne valimisperioodi lõppu muuta.

Töös analüüsiti respondentidelt küsitluse raames saadud isiksusekohaseid andmeid suure viisiku klassifikatsiooni alusel, mis koosneb viiest peamisest isiksusejoonest, mida käesolevas uurimistöös kasutati mõõdikutena: ekstraversus, avatus kogemustele, sotsiaalsus, meelekindlus ja neurootilisus. Töös toodi välja ka kuidas on suurde viisikusse kuuluvate isiksuseomaduste tasemed jaotunud tava- ja e-valijate vahel. Isiksusejoonte intensiivsuse keskmiste skooride vahe on mõlema valijatüübi vahel mikrokoopiline ning erinevused pole kuigi märkimisväärsed, kuid teatavad erinevused saab siiski keskmiste skooride võrdlusel välja tuua: e-valijad on keskmiselt ekstravertsemad, sotsiaalsemad, neurootilisemad ja avatumad uutele kogemustele, kuid see-eest madalama meelekindlusega kui tavavalijad.

Regressioonanalüüsi tulemuste abil hinnati isiksuseomaduste mõju tava- ja e-valijate otsusekindlusele ning töö alguses püstitatud hüpoteesid ei leidnud kinnitust. Seega ei saa ka väita, et inividid, kes on avatumad kogemustele, muudaksid tõenäolisemalt e-valimisperioodi jooksul oma hääle, kui need kes pole kuigi avatud iseloomuga. Samuti ei saa seose nõrkuse tõttu kinnitada hüpoteesi, et ekstraversuse ja meelekindluse skoori kasvades suureneks ka lojaalsus valitavale kandidaadile. Kuna töös püstitatud hüpoteesid paika ei pea, siis järelikult ei olene ka valija otsusekindlus valimisperioodi jooksul viiest põhilisest isiksusejoonest ning osade valijate esmase valikueelistuse ja

lõpliku valiku erinevuse põhjuseid tuleks otsida mujalt, kuna keerukat inimkäitumist ei mõjuta ainult käesolevas uurimistöös analüüsitud viis isiksusejoont.



## 5. SUMMARY

E-voting is a rising trend in Estonia as we have managed to develop fast, comfortable and problem-free electronic voting platform, which grants us the ability to participate elections without physically attending the voting stations. It has been widely argued, if e-voting is secure enough, however, all voting sessions have taken place without major problems. On political fields, there have been numerous statements regarding pre-voting and its' period, yet there hasn't been any major debates considering the fact that politicians still may expose themselves to voters during pre-voting stage of elections and therefore affect voters' final decision. Due to e-voting special nature, voters can switch votes during pre-voting phase to benefit another candidate. Given research paper examines, if some group of voters with different personality profiles have higher tendency to switch votes during e-voting period.

Given research paper analyzed data received from respondents, including information about ones' personality profile using Big Five theory model, which consists of five measures: extraversion, openness to experience, agreeableness, conscientiousness and neuroticism. It was brought out, how both voter types divide into different groups, regarding intensivity of all five given personality traits mentioned beforehand. To compare regular- and e-voters personality traits by mean scores, then the intensivity of all five traits is extremely similar, but minor differences occur: e-voters tend to be more open to experiences, extraverted, agreeable and neurotic, but have lower figure in conscientiousness to compare with regular voters.

Binary logistic regression analysis was performed to judge the impact of intensivity of personality traits to decisiveness during pre-voting period. Hypothesis presented in the first part of the paper proved to be incorrect. It cannot be said that voters high in openness to experience have higher tendency to switch their votes than people with lower score in given personality trait. Also it cannot be confirmed, that high scores in extraversion and conscientiousness predict higher loyalty to a particular candidate. As hypothesis were not confirmed, it can be stated, that voters decisiveness during pre-voting period is not connected with personality traits represented in Big Five personality model. To assess the reasons why some voters tend to switch votes during the e-voting period, more research should be done, as voting (and vote switching) behaviour cannot

be measured and explained only by five personality traits used in given research paper, as human behaviour is an extremely complicated system influenced by many factors.

## 6. KIRJANDUS

- 1 Allik, Jüri; Realo, Anu; Konstabel, Kenn (2003). Isiksusepsühholoogia. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.
- 2 Ashton, Michael C.; Paunonen, Sampo V. (2001). Big Five Factors and Facets and the Prediction of Behaviour. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81:3, 524-539.
- 3 Bakker, Bert N.; Klemmensen, Robert; Norgaard, Asbjorn S.; Schumacher, Gijs (2015). Stay Loyal or Exit the Party? How Openness to Experience and Extraversion Explain Vote Switching.
- 4 Caprara, Gian V.; Schwartz, Shalom H.; Capanna, Cristina; Vecchione, Michele; Barbaranelli, Claudio (2006). Personality and Politics: Values, Traits and Political Choice. *Political Psychology* 27:1; 1-28.
- 5 Dietrich, Bryce J.; Lasley, Scott; Mondak, Jeffery J.; Remmel, Megan L.; Turner, Joel (2012). Personality and Legislative Politics: The Big Five Trait Dimensions Among U.S. State Legislators, *Political Psychology*, 33:2, 195-210.
- 6 Elektroonilise hääletamise üldkirjeldus <http://www.vvk.ee/valijale/e-haaletamine/>. Külastatud 3.12.2015.
- 7 Elektroonilise hääletamise korraldamise ja elektroonilise hääletamise tulemuste kindlakstegemise kord. (2014). <https://www.riigiteataja.ee/akt/118032014016>. Külastatud 2.05.2016
- 8 Eijk, Cees van der; Brug, Wouter van der; Kroh, Martin; Franklin, Mark (2006). Rethinking the dependent variable in voting behavior: On the measurement and analysis of electoral utilities; *Electoral Studies*; 25; 424-447.
- 9 Gosling, Samuel D.; Rentfrow, Peter J.; Swann, William B. Jr. (2003). A Very Brief Measure of the Big Five Personality Domains. *Journal of Research in Personality*, 37, 504-528.
- 10 Gross, Doug (2011). Why can't Americans vote online? Külastatud 3.03.2016, allikas edition.cnn.com: <http://edition.cnn.com/2011/11/08/tech/web/online-voting/index.html>
- 11 McCrae, Robert R.; Costa, Paul T. (1990). *Personality in adulthood*. New York: Guilford.

- 12 Roccas, Sonia; Sagiv, Lilach; Schwartz, Shalom H.; Knafo, Ariel (2002). The Big Five personality factors and personal values. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 789–201.
- 13 Rothmann, Ian; Coetzer, E. P. (2003). The Big Five Personality Dimensions and Job Performance. *SA Journal of Industrial Psychology*, 29:1, 68-74.
- 14 Schwartz, Shalom H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries, *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65. New York: Academic Press.
- 15 Schmitt, David P.; Allik, Jüri; McCrae, Robert R.; Benet-Martinez, Veronica (2007). The Geographic Distribution of Big Five Personality Traits: Patterns and Profiles of Human Self-Description Across 56 Nations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38, 173-212.
- 16 Shrout, Patrick E., Fiske, Susan T. (1995). *Personality research, methods, and theory*. Psychology Press.
- 17 Soto, Christopher J.; Gosling, Samuel D.; John, Oliver P.; Potter, Jeff (2011). Age Differences in Personality Traits From 10 to 65: Big Five Domains and Facets in a Large Cross-Sectional Sample. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100:2, 330-348.
- 18 Vabariigi Valimiskomisjon. Elektroonilise hääletamise statistika. (2015). <http://www.vvk.ee/valijale/e-haaletamine/e-statistika/>. Külastatud 2.05.2016

## 7. LISAD

Valijate esimese ja lõpliku valiku erinevus

Lõplik valik	Erakond Eestimaa Rohelised	Erakond Isamaa ja Res Publica Liit	Sotsiaaldemokraatlik Erakond	Eesti Reformierakond	Eesti Keskerakond	Eesti Konservatiivne Rahvaerakond	Eesti Iseseisvuspartei	Indrek Tarand	Silver Meikar	Kristina Ojula	Kokku
Esmase valik	Erakond Eestimaa Rohelised	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
	Erakond Isamaa ja Res Publica Liit	0	41	3	3	0	0	2	0	1	50
	Sotsiaaldemokraatlik Erakond	1	3	54	3	1	1	1	0	1	69
	Eesti Reformierakond	0	3	2	90	0	0	4	0	1	101
	Eesti Keskerakond	0	0	3	0	68	1	1	0	0	74
	Eesti Konservatiivne Rahvaerakond	0	0	0	1	0	16	0	1	0	20
	Eesti Iseseisvuspartei	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
	Indrek Tarand	0	1	2	4	1	1	40	0	0	53
	Silver Meikar	0	0	0	0	0	0	0	5	0	5
	Kristina Ojula	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Kokku		3	48	64	101	70	18	48	6	5	

Lisa 1.

**Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks  
tegemiseks**

Mina, Ants Reiu

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose: Isiksusetüübi mõju valijate otsusekindlusele e-valimiste perioodil

mille juhendaja on Mihkel Solvak

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **13.05.2016**